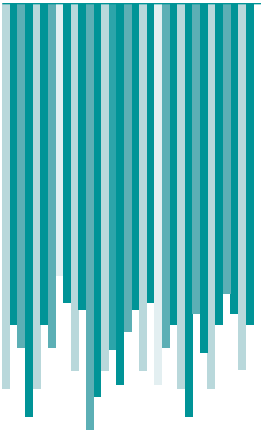

2019

Türk Dış Politikası Yıllığı

Editörler: *Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner*

SETA

TÜRK DIŞ POLİTİKASI YILLIĞI

2019

EDİTÖRLER

BURHANETTİN DURAN
KEMAL İNAT
MUSTAFA CANER

SETA

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7040-51-8

© 2020 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Temmuz 2020, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Mehmet Akif Memmi

Düzelti: Berrin Çalışkan, Hasan Hüseyin Çağıran, Mustafa Said İşeri

Kapak: Erkan Söğüt

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

İletişim: SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | kitap@setav.org

Türkiye'nin Rusya ve Kafkasya Politikası 2019
BİLGEHAN ÖZTÜRK 269

Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2019
HACI MEHMET BOYRAZ | BURAK ÖZDEMİR 297

Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2019
MEHMET UĞUR EKİNCİ 321

Türkiye'nin Afrika Politikası 2019
RAMAZAN ERDAĞ 349

Türkiye'nin Orta Asya ve Pakistan Politikası 2019
MEHMET ÇAĞATAY GÜLER 371

Türkiye'nin Uzakdoğu Asya Politikası 2019
MUSAB ERYİĞİT 403

Türkiye'nin Latin Amerika Politikası 2019
MUSTAFA YETİM 427

Türkiye'nin Enerji Politikası 2019
YUNUS FURUNCU 445

ÖNSÖZ

Türk Dış Politikası Yıllığı 11. sayısıyla ve dopdolu içeriğiyle Türkiye'nin dış siyasetinin nabzını tutmaya devam ediyor. 2019'daki dış siyasi gelişmelerin odak noktasını oluşturduğu bu sayıda –her zaman olduğu gibi– tematik ve yıllık formatındaki makalelerle kitap iki ana kısma ayrılmış durumda. Elbette tematik çalışmaların da –sözü edilen yıl ile sınırlı kalmakla birlikte– güncel gelişmelerle sıkı sıkıya irtibatlı olduğunu söylemek gerekmektedir. Burhanettin Duran'ın açılış makalesinde tüm dünyayı sarsan koronavirüs (Covid-19) krizine ve muhtemel bir küresel dönüşüme Türk dış politikasının yanıtı ve kendini uyarlama kapasitesi tartışılmaktadır. Yusuf Özkır makalesinde henüz yeni bir kurum olmasına rağmen Türk dış politikası performansında esaslı bir farklılık yaratan İletişim Başkanlığını değerlendirmektedir.

Kitabımızın her yıl olduğu gibi bu yıl da belkemiğini Türkiye'nin yıllık dış politika gelişmelerinin analiz edildiği ikinci bölüm oluşturuyor. Bu bölümde yazarlar yıl içerisindeki gelişmelerin karnesini çıkarıp anlamlı ve tutarlı bir analiz ortaya koymaktadır. Kemal İnat, Mustafa Caner, Recep Tayyip Gürler, Mustafa Şeyhmus Küpeli, Enes Deşilmek, Talha İsmail Duman, İsmail Numan Telci, Mehmet Rakipoğlu ve Haydar Oruç Türkiye'nin 2019'daki Ortadoğu politikalarını mercek altına aldılar. Türkiye'nin ABD politikasını Kılıç Buğra Kanat ve Avrupa Birliği politikasını ise Oğuz Güngörmez incelediler. Bilgehan Öztürk, Mehmet Çağatay Güler ve Musab Eryiğit sırasıyla Türkiye'nin Rusya ve Kafkasya, Orta Asya ve Pakistan ile Asya Pasifik politikalarını kaleme aldılar. Tür-

kiye'nin Kıbrıs politikası Hacı Mehmet Boyraz ve Burak Özdemir, Balkanlar politikası Mehmet Uğur Ekinci, Afrika politikası Ramazan Erdağ ve Latin Amerika politikası da Mustafa Yetim tarafından değerlendirildi. Türkiye'nin enerji politikasını ise Yunus Furuncu kaleme aldı.

Yıllığımızın değerli yazarlarına şükran borçluyuz. Kitabın baskı, yayın ve tanıtım süreçlerindeki katkılarından ötürü SETA çalışanlarına ayrıca teşekkür ediyoruz. En büyük teşekkür ise yıllardır gösterdikleri teveccühle seriyi ayakta tutan ve emeklerimizin boşa olmadığını gösteren okuyucularımıza. *Türk Dış Politikası Yıllığı*'nın ülkemizin dış politika tarihinin hafızası ve araştırmacıların başucu eseri olma özelliğini muhafaza etmesi dileklerimizle.

Burhanettin Duran
Kemal İnat
Mustafa Caner

TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASI 2019

RAMAZAN ERDAĞ

Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

GİRİŞ

2019 Türkiye'nin Afrika Kıtası'yla ilişkilerinde önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Sudan'da yaşanan darbe, Tunus ve Cezayir başta olmak üzere gerçekleştirilen cumhurbaşkanı seçimleri ve sene sonunda Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasında Akdeniz'de deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin olarak imzalanan mutabakat yıl içerisinde en çok dikkat çeken başlıklardır. Türkiye bu dönemde de Afrika ülkeleri ile siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi hedefleyen yaklaşımını sürdürmüştür. Bu bölümde 2019'da Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri incelenmekte ve Ankara'nın dış politikasında Afrika Kıtası'nın önemine değinilmektedir. Çalışmada Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika ülkeleri ile siyasi, askeri ve ekonomik ilişkileri ayrı başlıklar halinde ele alınmaktadır.

TÜRKİYE-KUZEY AFRİKA İLİŞKİLERİ

SİYASİ İLİŞKİLER VE KARŞILIKLI TEMASLAR

Türkiye Arap Baharı süreci sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde siyasal istikrarın ve güvenliğin sağlanmasına önemli destek vermektedir. Libya'da yaşanan iç savaşın sonlanması ve siyasal birliğin sağlanması için çaba sarf eden Türkiye Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınan Trablus merkezli UMH'yi tanımakta ve uluslararası alanda meşruiyeti tanınmış olan UMH Başkanlık Konseyi ile ilişkilerini sürdürmektedir. Öte yandan Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi (TM) ve TM'nin desteklediği darbeci milis Halife Hafter, BM Güvenlik Konseyinin 23 Aralık 2015 tarih ve 2259 sayılı kararıyla Libya'nın tek meşru hükümeti olarak tanınan UMH'ye karşı saldırılarını artırmış ve 4 Nisan 2019'da başkent Trablus'un ele geçirilmesi için saldırı emri vermiştir.[1] 4 Nisan'da başlatılan saldırılarda başarılı olamayan Hafter 12 Aralık'ta "Belirleyici Savaş" adı altında yeniden Trablus'a saldırı düzenlemiştir. Hafter milislerine karşı UMH "Burkan Gadab Operasyonu"nu başlatmıştır.[2] Türkiye'nin de yakından takip ettiği Libya'da bu gelişmeler yaşanırken Hafter'e bağlı illegal milislerce altı Türk vatandaşı rehin alınmıştır. Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada eylemi "haydutluk ve korsanlık" olarak nitelemiş ve rehin alınan vatandaşların derhal serbest bırakılmasını aksi halde Hafter unsurlarının "meşru hedef haline" geleceğini açıklamıştır.[3] Bazı sosyal medya hesaplarında rehin alınan Türklerin üst düzey askeri personel olduğu iddiası Milli Savunma Bakanlığınca

[1] Mustafa Dalaa, "Libya'da UMH Güçleri Trablus'u Hafter Milislerine Karşı Savunuyor", Anadolu Ajansı, 19 Aralık 2019

[2] "Libya'da Sıcak Saatler... İtalya Devreye Girdi: Türkiye, Rusya ve ABD", *Hürriyet*, 18 Aralık 2019.

[3] "Libya'da Alıkonulan Vatandaşlarımız Hk.", Dışişleri Bakanlığı, Basın Açıklaması No: 189, 30 Haziran 2019.

(MSB) yalanlanmış ve Libyalı Alajeal Oil adlı şirket tarafından satın alınan geminin Türk çalışanları olan rehineler Dışişleri ve Milli Savunma bakanlarının yaptığı sert açıklamaların ardından serbest bırakılmıştır.[4]

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yıl içerisinde Libya UMH Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez Serrac ile dört sefer görüşme gerçekleştirmiştir. Üç kez Türkiye'ye gelen Serrac BM Genel Kurul toplantıları sırasında da New York'ta Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüştür. Görüşmelerin ardından ayrıntılı resmi bir açıklama yapılmasa da Libya'da yaşanan gelişmeler ve Ankara-Trablus ilişkilerinin ele alındığı görüşmelerde ana başlığın Türkiye'nin Libya ile sene sonunda imzaladığı güvenlik ve ekonomi anlaşmalarının olduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan ayrıca Nisan'da Libya Yüksek Devlet Konseyi Başkanı Halid Meşri ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Yıl içerisinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da Ağustos'ta Sudan'a gerçekleştirdiği ziyaretinde Libya Dışişleri Bakanı Tahir Siyala ile bir görüşme yapmış, görüşmede Libya sorununun çözümünde barışçıl yolların kullanılmasına ve uluslararası toplumun sorumluluk üstlenmesine vurgu yapmıştır.[5] Sene sonunda Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen Doha Forumu'na katılan Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Serrac ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Güler'in de katıldığı görüşmede iki ülke arasında imzalanan deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin mutabakat ve güvenlik ve savunma alanında iş birliği konuları ele alınmıştır.[6] Türkiye sene sonunda on altı yaşından küçük ve

[4] Uğur Ergan ve Hülya Güler, "Libya'da Kaçırılan Türkler Serbest", *Hürriyet*, 1 Temmuz 2019.

[5] Tevfik Durul, "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'ndan Libya Çağrısı", Anadolu Ajansı, 17 Ağustos 2019.

[6] "Bakan Akar, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi Başkanı el-Saraj ile Görüştü", Milli Savunma Bakanlığı, 14 Aralık 2019.

elli beş yaşından büyük Libya vatandaşlarının Türkiye'ye her altı ay içinde üç aylık turistik seyahatlerinde vize muafiyeti sağlanan kararı hayata geçirmiştir.

Cezayir 2019'da cumhurbaşkanı seçimleri nedeniyle protestolara sahne olmuş, Genelkurmay Başkanı Ahmed Gaid Salih'in istemiyle Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika istifa etmiştir. Buteflika'nın istifasının ardından Cezayir Parlamentosunun üst kanadı olan Millet Konseyinin Başkanı Abdulkadir bin Salih geçici cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Cezayir'de 1999'dan itibaren cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Buteflika protestolar karşısında beşinci dönem cumhurbaşkanlığı adaylığından vazgeçmiş ve Mart'ta yapılması planlanan seçimler ertelenmiştir.[7] Sene içinde Türkiye'den Cezayir'e üst düzey tek ziyaret Ekim'de dışişleri bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Çavuşoğlu ziyaretinde Cezayir Başbakanı Nurettin Bedoi ve geçici Cumhurbaşkanı Abdulkadir bin Salih tarafından kabul edilmiştir. Cezayir Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum'la da görüşen Çavuşoğlu Libya'da yaşanan gelişmelerin Cezayir'i etkilediğine dikkati çekmiş, Cezayir'in istikrarının Türkiye ve bölge açısından önemli olduğunu vurgulayarak Türkiye'nin Cezayir ile ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendirmek istediğini ifade etmiştir.[8] Cumhurbaşkanı Erdoğan 12 Aralık'ta gerçekleştirilen seçimlerin ilk turunda cumhurbaşkanı seçilen Abdulmecid Tebbun'u telefonla arayarak tebrik etmiş ve görevinde başarılar dilemiştir.[9]

Kuzey Afrika'da yıl içerisinde cumhurbaşkanı seçimi yapılan bir diğer ülke Tunus olmuştur. Cumhurbaşkanı Beci Kaid Sibsi'nin 25 Temmuz'da vefatının ardından Tunus'ta cumhurbaşkanı seçimine

[7] Enes Canlı, "Cezayir'de Geçici Cumhurbaşkanı Belli Oldu", Anadolu Ajansı, 9 Nisan 2019.

[8] "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Cezayir'de", *Sabah*, 8 Ekim 2019.

[9] "Son Dakika Haber: Cumhurbaşkanı Erdoğan, Abdulmecid Tebbun'u Telefonla Arayarak Tebrik Etti", *Hürriyet*, 12 Aralık 2019.

gidilmiştir. Tunus'ta yıl içinde ayrıca parlamento seçimleri de gerçekleştirilmiştir. Arap Baharı sürecinden en istikrarlı çıkan ülke olan Tunus'ta siyasal istikrarın devamı açısından oldukça önemli olan seçimlerin sonucunda bağımsız aday Anayasa Profesörü Kays Said 13 Ekim'de gerçekleştirilen seçimlerin ikinci turunda cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Parlamento seçimlerinde ise Nahda Hareketi birinci parti olarak çıkmıştır.[10] Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan Tunus'un yeni cumhurbaşkanı olarak seçilen Kays Said'i telefon ile arayarak tebrik etmiş ve görevinde başarılar dilemiştir.[11] İstanbul'da düzenlenen TRT World Forum 2019'a katılan Tunus Nahda Hareketi lideri Raşid Gannuşi Arap Baharı süreci sonrasında Tunus'ta altı başarılı seçim gerçekleştirildiğini ve demokratik bir sistemin kurulduğunu belirtmiştir. Gannuşi program vesilesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan ile de görüşmüştür.[12]

15 Temmuz 2016'da Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminde Türkiye'ye ilk destek veren ülkelerden biri Fas olmuştur. Ülkedeki FETÖ okullarını kapatan Fas'a Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın Ocak'ta bir ziyaret gerçekleştirmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mektubunu Fas Kralı 6. Muhammed'e iletmiştir. Ziyaretinde Başbakan Sadeddin Osmani ve Dışişleri Bakanı Nasser Bourita'yla da bir görüşme gerçekleştiren İbrahim Kalın iki ülke arasındaki siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgesel politikalarda iş birliğinin artırılması konularında görüş birliğine varıldı-

[10] Enes Canlı, "Tunus 'Devrimci' Cumhurbaşkanıyla Yeni Bir Döneme Hazırlanıyor", Anadolu Ajansı, 14 Ekim 2019.

[11] "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Tunus Cumhurbaşkanı Said ile Telefonla Görüştü", Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 14 Ekim 2019.

[12] "Türkiye'yi Geri Bırakmak için PKK, FETÖ ve DEAŞ'ı Kullanıyorlar", *Hürriyet*, 20 Ekim 2019.

ğını ifade etmiştir.[13] Senenin son günlerinde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan sürpriz bir Tunus ziyareti gerçekleştirmiştir. 25 Aralık'ta programında görünmemesine rağmen beraberinde Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve MİT Başkanı Hakan Fidan ile birlikte Tunus'a giden Erdoğan Cumhurbaşkanı Kays Said ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede başta Libya olmak üzere bölgesel konular ele alınmıştır. Görüşmenin sonunda yapılan basın açıklamasında Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkiye'nin "Tunus'u bölgede istikrar unsuru olarak" gördüğünü açıklamıştır.[14] Erdoğan talep gelmesi halinde Türkiye'nin Libya'ya askeri güç göndereceğini söylemiştir.[15] Senenin son günlerinde bazı uluslararası haber ajanslarında Libya'nın Türkiye'den asker talep ettiğine ilişkin haberler yer alması üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Libya Özel Temsilcisi Emrullah İşler Libya'nın meşru hükümetinden gelen talebe karşılık Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) izin vermesi halinde Türkiye'nin Libya'ya destek sağlayacağını ve asker göndereceğini açıklamıştır.[16]

2019'da Ankara'dan Kuzey Afrika ülkelerine üst düzeyde sınırlı sayıda ziyaret gerçekleştirilmiş olsa da Türkiye bölge ülkelerine olan desteği devam ettirmiş, Tunus ve Cezayir'de gerçekleştirilen seçimlerle demokrasinin gelişiminin bölgede barış ve istikrarın sağlanması açısından önemine vurgu yapmıştır. Bölge ülkelerinde yaşanan krizler diğer ülkeleri de olumsuz yönde et-

[13] Burcu Çalık, "Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın Fas'ta", Anadolu Ajansı, 25 Ocak 2019.

[14] "Libya'da İstikrarın Sağlanması Yönündeki Çabalara Tunus'un Yapıcı Katkıları Olacağı Şüphesizdir", Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 25 Aralık 2019.

[15] "Başkan Erdoğan: Talep Olursa Libya'ya Asker Gönderebiliriz", *Sabah*, 10 Aralık 2019.

[16] Emrullah İşler, Twitter, 26 Aralık 2019, Link, (Erişim tarihi: ?).

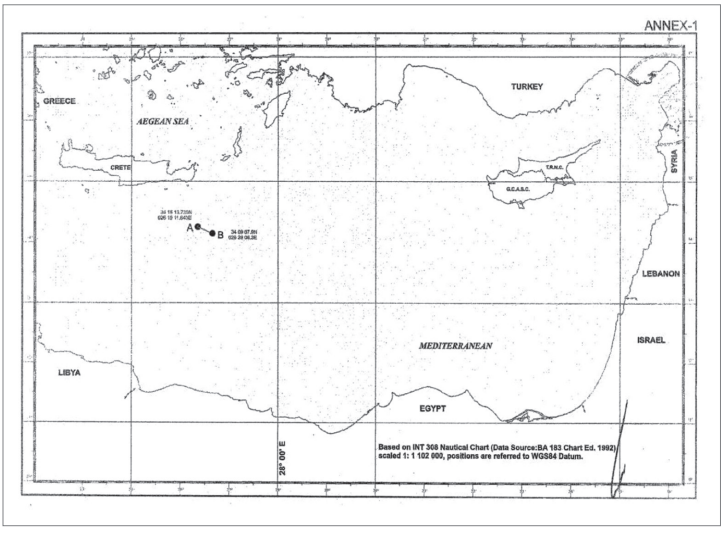
kilemektedir.[17] Bölge istikrarı açısından özellikle Libya'da BM tarafından tanınan hükümetin desteklenmesi ve Hafter milislerince gerçekleştirilen saldırıların önlenmesi Türkiye'nin öncelikli hedefi olmuştur.

EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

Türkiye, Kuzey Afrika ülkeleriyle siyasi, diplomatik ve askeri ilişkilerinin yanı sıra ticari ve ekonomik ilişkilerini de güçlendirmek ve ticaret hacmini artırmak için çaba sarf etmiştir. Bunun yanında sene sonunda Libya ile imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırması anlaşması ile Türkiye Doğu Akdeniz'de "münhasır ekonomik bölgesi"nin (MEB) önemli bir bölümünü ilan etmiş ve her iki ülke karşılıklı olarak mutabakat muhtırasını onaylamıştır. 27 Kasım 2019'da Türkiye ile Libya UMH arasında imzalanan "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" 7195 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile TBMM tarafından kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın onayını müteakip 7 Aralık 2019 tarih ve 30971 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye adına Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile Libya UMH adına Dışişleri Bakanı Mohamed Taher Siala tarafından imzalanan mutabakat muhtırası ile iki ülke arasında Akdeniz'de kıta sahanlığı ve MEB alanı Girit Adası'nın güney doğusunda Harita 1'de gösterilen A ve B noktaları arası olarak belirlenmiştir. Türkiye ile Libya arasında imzalanan mutabakat BM'ye iletilmiş ve Türkiye Doğu Akdeniz'de egemenlik alanını sınırlandıran Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Mısır ve İsrail'in hamlesini önlemiştir.

[17] Ramazan Erdağ, "Security Challenges in Tunisia, Libya, Morocco, and Algeria in the Wake of the Arab Uprisings", *Making the New Middle East: Politics, Culture, and Human Rights*, ed. Valerie J. Hoffman, (Syracuse University Press, New York: 2019), s. 134-149.

Harita 1. Türkiye ile Libya UMH Arasında Belirlenen Akdeniz'de Kıta Sahanlığı ve MEB Alanı

Kaynak: 7 Aralık 2019 tarih ve 30971 sayılı *Resmi Gazete*

TABLO 1. TÜRKİYE'NİN KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİ (OCAK-EKİM 2019, BİN DOLAR)

Ülke	İhracat	İthalat
Fas	1.851.696	555.393
Cezayir	1.573.731	614.925
Tunus	659.165	131.029
Libya	1.539.340	378.271

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle Tablo 1'de gösterilen 2019'un ilk on ayına ait ticaret hacmi incelendiğinde özellikle Libya ile ticaret hacminde bir önceki senenin aynı dönemine göre yüzde 40 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Fas, Kuzey Afrika ülkeleri içerisinde Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülke olmuştur. Bunun yanında ithalat rakamlarında ise düşüş gözlemlenmektedir. 2019 içerisinde Ticaret Bakanlığı ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

(DEİK) öncülüğünde bölge ülkeleriyle ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

GÜVENLİK İLİŞKİLERİ

Türkiye 2019 sonunda Libya ile imzaladığı Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırası ile birlikte bir de "Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası" imzalamıştır. 21 Aralık'ta TBMM'de kabul edilen mutabakat muhtırası Türkiye ile Libya UMH arasında savunma ve güvenlik alanında iş birliğini öngörmekte, malzeme ve teçhizat değişimine olanak vermektedir. Libya UMH'nin onay verdiği, Türkiye'de de 7199 sayılı Uygun Bulma Kanunu'nun 24 Aralık 2019 tarihli ve 30988 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanması ile yürürlüğe giren mutabakat ayrıca Libya'da güvenlik birimi olarak kurulacak olan Ani Müdahale Kuvvetine Türkiye'nin lojistik destek sağlamasını, askeri eğitim, öğretim ve tatbikatlara katılım, istihbarat ve lojistik iş birliği konularını içermektedir. Mutabakatın imzalanmasının ardından Türkiye'de karar alıcı aktörler Libya tarafından talep gelmesi halinde uluslararası alanda tanınan meşru hükümeti desteklemek amacıyla Libya'ya askeri güç gönderebileceğini açıklamıştır. Öte yandan Hafter'in Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır, Ürdün, Fransa ve Rusya gibi ülkelerden aldığı destek Libya'da UMH'ye karşı oluşturulan cephenin giderek genişlediğini de göstermektedir. Türkiye ile Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin imzalanan mutabakat muhtırasına tepki göstererek Libya büyükelçisini sınır dışı eden Yunanistan'ın da Hafter'e destek veren Tobruk merkezli TM'ye yönelmesi bölgedeki güç mücadelesinin derinleşeceği sinyallerini vermektedir.[18]

[18] Furkan Polat, "Libya'daki Kırılgan İttifaklar Türkiye'yi Zorlayabilir", Anadolu Ajansı, 19 Aralık 2019.

TÜRKİYE-SAHRA ALTI AFRİKA İLİŞKİLERİ

Türkiye son dönem dış politikasında bütüncül bir Afrika stratejisi izlemeye başlamış ve Kuzey Afrika ülkelerinin yanında Sahra Altı Afrika ülkeleri ile de siyasi, diplomatik, askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye öncelik vermiştir. Bölgenin siyasi istikrarı ve güvenliği için önemli destek sağlayan Türkiye 2019'da da bölge ile ilişkilerini güçlendirecek adımlar atmaya devam etmiştir. Türkiye yıl içerisinde Sudan'da gerçekleştirilen darbe sonrası süreçte istikrar ve bölge güvenliği açısından bu ülkeye desteğini sürdürmeye devam etmiştir.

SİYASİ İLİŞKİLER VE KARŞILIKLI TEMASLAR

Geçmiş senelerin aksine 2019'da Türkiye'den cumhurbaşkanı düzeyinde bölge ülkelerine ziyaret gerçekleşmemiştir. Ancak bölge ülkelerinden Türkiye'ye cumhurbaşkanı düzeyinde çok sayıda ziyaret gerçekleştirilmiş ve önemli anlaşmalar imzalanmıştır. Bölgeden Türkiye'ye ilk üst düzey temas Şubat'ta Çad Cumhurbaşkanı Idriss Deby'nin ziyareti olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daveti üzerine Türkiye'ye gelen Deby iki ülke arasında artan ticaret hacmine dikkat çekmiş ve ülkesindeki Türk girişimcilerin faaliyetlerinden memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise ortak basın toplantısında "Karşılıklı saygı, eşit ortaklık, adalet ve kazan kazan esasına dayalı olarak bu sacayağını korumak durumundayız. Bu nedenle kıta (Afrika) ülkelerine yönelik sergilenen kibirli, mücadeleci tavırları asla tasvip etmiyoruz. Çad ve Afrika ülkeleriyle iş birliğini daha da ileriye taşımaya kararlıyız" diyerek Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile olan ilişkilere verdiği öneme işaret etmiş ve Çad'ın FETÖ ile mücadelede Türkiye'ye verdiği destekten ötürü kendisine teşekkür etmiştir. Ziyarette iki ülke arasında "Askeri Çerçeve Anlaşması", "Nakdi Yardım Uygulama Protokolü", "Eğitim Alanında İş Birliği Anlaşması" ve

"Kültür Alanında İş Birliği Anlaşması" imzalanmıştır.[19] Çad cumhurbaşkanına Türkiye ziyaretinde ayrıca yükseköğrenim alanında uluslararası iş birliğine yaptığı katkılardan dolayı Karabük Üniversitesi tarafından Yükseköğretim Kurulunda (YÖK) düzenlenen törenle fahri doktora unvanı verilmiştir.[20]

Sene içerisinde cumhurbaşkanı düzeyinde ikinci ziyaret Burkina Faso Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kabore tarafından gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetlisi olarak Nisan'da Türkiye'ye gelen Kabore'nin ziyareti Burkina Faso'dan Türkiye'ye cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk resmi ziyaret olma özelliğini taşımaktadır. Kabore ziyareti esnasında yaptığı açıklamada terör örgütlerinden hiçbirinin ülkesinde barınmasına izin vermeyeceğini vurgulayarak ülkesinin Türkiye ile ilişkileri geliştirmek istediğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan da Burkina Faso'nun Batı Afrika'da güvenlik ve kalkınma konularında bölgesel iş birliği geliştirmek amacıyla 16 Şubat 2014'te Moritanya'da Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer arasında kurulan G5 Sahel teşkilatının dönem başkanlığını üstlendiğini belirterek Türkiye'nin G5 Sahel oluşumuna önem verdiğini ve 2017'de kurulan G5 Sahel Askeri Gücü'ne Türkiye'nin taahhüt ettiği 5 milyon dolar yardımın ödeneceğini ifade etmiştir. Erdoğan ayrıca Burkina Faso'nun FETÖ ile mücadelede Türkiye'ye verdiği destekten dolayı teşekkür etmiş ve iki ülke arasında siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesinin amaçlandığını söylemiştir. Ziyaret vesilesiyle İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye-Burkina Faso İş Forumu'nun da oldukça önemli olduğunu vurgulayan Erdoğan yakın dönem-

[19] Aynur Ekiz ve Yıldız Nevin Gündoğmuş, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Çad ve Afrika Ülkeleriyle İş Birliğini Daha da İleriye Taşımaya Kararlıyız", Anadolu Ajansı, 27 Şubat 2019.

[20] "Çad Cumhurbaşkanı Itno'ya 'Onursal Doktora' Unvanı Verildi", Yükseköğretim Kurulu, 28 Şubat 2019.

de Karma Ekonomik Komisyon ikinci toplantısının yapılmasının planlandığını açıklamıştır.[21]

Bölge ülkelerinden cumhurbaşkanı düzeyinde gerçekleştirilen üçüncü ziyaret Eylül başında Mali Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita tarafından gerçekleştirilmiştir. Keita ziyaretinde İstanbul'da Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir araya gelmiştir. Eylül'de BM 74. Genel Kurul çalışmaları için ABD'ye giden Erdoğan ikili temaslar çerçevesinde Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullah Farmajo ve Sudan Başbakanı Abdallah Hamdok ile görüşmüştür. Sene sonunda İsviçre'nin Cenevre şehrinde düzenlenen Küresel Mülteci Forumu'na katılan Erdoğan beraberindeki dışişleri ve milli savunma bakanları ile birlikte Somali Başbakanı Hasan Ali Hayri ile bir araya gelmiştir. Bölge ülkelerinden Türkiye'ye Cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaretler Ekim'de de devam etmiştir. Ekim sonunda önce Gine Cumhurbaşkanı Alpha Condé ve akabinde Ekvator Ginesi Cumhurbaşkanı Teodoro Obiang Nguema Mbasogo Türkiye'yi ziyaret etmiş ve İstanbul'da Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüştür. 2019'daki son üst düzey ziyaret Kasım'da Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall tarafından gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ayrıca Aralık'ta Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi tarafından İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve İslam Kalkınma Bankası iş birliğiyle düzenlenen "İslam İşbirliği Teşkilatı Üst Düzey Kamu ve Özel Sektör Yatırım Konferansı" için Türkiye'ye gelen Gine Cumhurbaşkanı Alpha Condé ve Gine Bissau Cumhuriyeti Başbakanı Aristides Gomes ile de görüşme gerçekleştirmiştir.[22]

Sene içerisindeki üst düzey temaslar bakan seviyesinde de devam etmiştir. Nisan'da Angola Dışişleri Bakanı Manuel Domingos Augusto Türkiye'yi ziyaret etmiş, Antalya'da Dışişleri Bakanı Mev-

[21] "Burkina Faso", Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 11 Nisan 2019.

[22] "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Gine Cumhurbaşkanı Conde ile Görüştü", TRT Haber, 8 Aralık 2019.

lüt Çavuşoğlu ile görüşmüştür. Ziyaret Angola'dan dışişleri bakanı düzeyinde Türkiye'ye gerçekleştirilen ilk ziyaret olma özelliğini taşımaktadır. Çavuşoğlu görüşmede Türkiye'nin Angola ile savunma ve enerji alanındaki iş birliği ve Türk Hava Yolları'nın (THY) doğrudan seferleri ile daha da güçleneceğini ifade etmiştir.[23] Nisan'daki bir diğer ziyaret Gambiya Dışişleri, Uluslararası İş Birliği ve Yurt Dışındaki Gambiyalılar Bakanı Mamadou Tangara tarafından gerçekleştirilmiştir. Bakan Tangara Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik sorunlarına dikkat çekerek ülkesinin her zaman Türkiye'nin yanında olacağını kaydetmiş ve ticari ilişkileri geliştirmek istediklerini belirtmiştir. Bakan Çavuşoğlu ise FETÖ okullarını ilk kapatan ülkenin Gambiya olduğunu belirterek iki ülke arasındaki ticaret hacmini artırmak istediklerini ifade etmiş ve THY'nin Banjul sefer sayısının haftada üçe çıkacağını söylemiştir. Ziyarette ayrıca "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Temsilcilikler için Arsa Takasına İlişkin Protokol" ve "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kalkınma İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.[24]

Ağustos'ta ise Sierra Leone Dışişleri ve Uluslararası İş Birliği Bakanı Nabeela Tunis ile Nijer Cumhuriyeti Dışişleri, İş Birliği, Afrika Entegrasyonu ve Yurt Dışında Yaşayan Nijerliler Bakanı Sayın Kalla Ankourao Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüşmüştür. Gerek Sierra Leone gerekse Nijer'den dışişleri bakanı düzeyinde ilk defa Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyarette Çavuşoğlu Nijer'in 2020-2021 döneminde BM Güvenlik

[23] "Sayın Bakanımızın Angola Dışişleri Bakanı Manuel Domingos Augusto'yla Görüşmesi", Dışişleri Bakanlığı, 13 Nisan 2019, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-angola-disisleri-bakani-ile-gorusmesi.tr.mfa, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

[24] Muhammet İkbal Arslan ve Tuğçenur Yılmaz, "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Gambiya ile İkili Ticaretimizi Artırmak İstiyoruz", Anadolu Ajansı, 18 Nisan 2019.

Konseyinde geçici üye olarak görev yapacağına vurgu yaparak görüşmede küresel ve bölgesel sorunların ele alındığını ifade etmiştir.[25] Çavuşoğlu Eylül'de gerçekleştirilen BM 74. Genel Kurulu toplantıları esnasında Zambiya Dışişleri Bakanı Joseph Malanji, Tunus Dışişleri Bakanı Khemais Jhinaoui, Fas Dışişleri Bakanı Nasser Bourita, Sudan Dışişleri Bakanı Esma Muhammed Abdullah ve Gine Bissau Dışişleri Bakanı Suzi Carla Barbosa, Namibya Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Netumbo Nandi-Ndaitwah ve Burundi Dışişleri Bakanı Ezechiel Nibigira ile görüşmüştür.[26] Çavuşoğlu ayrıca BM, Sudan ve Afrika Birliği'nin ev sahipliğinde düzenlenen "Sudan" konulu yüksek düzeyli toplantıya katılmıştır. Çavuşoğlu toplantıda bölgesel barış ve istikrarın sağlanması için Sudan'a olan desteğin sürdürüleceğini söylemiştir.[27] Dışişleri bakanı ayrıca sene içerisinde Türkiye'yi ziyaret eden Cibuti Yüksek Öğrenim ve Araştırma Bakanı Nabil Mohamed Ahmed ve Somali Dışişleri Bakanı Ahmed Isse Awad'la da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Somali Dışişleri Bakanı Awad'ın ziyareti sırasında iki ülke arasında "Diplomasi Eğitimine, Bilgi ve Belgelerin Değişimine İlişkin İşbirliği Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır.

2019'da bölge açısından önemli gelişmelerden biri de Sudan'da yaşanan darbe olmuştur. 11 Nisan'da Sudan Savunma Bakanı ve Yüksek Güvenlik Konseyi Başkanı Avad bin Avf tarafından yapılan açıklamada Anayasa'nın askıya alındığı, Başbakanlık, Meclis ve eyalet yönetimlerinin de feshedildiği bildirilmiş ve Cumhurbaşkanı Ömer Beşir'in tutuklandığı açıklanmıştır.[28] İki gün sonra görevin-

[25] "Sayın Bakanımızın Sierra Leone ve Nijer Dışişleri Bakanlarıyla Görüşmeleri", Dışişleri Bakanlığı, 15 Ağustos 2019.

[26] "Çavuşoğlu'ndan New York'ta Yoğun Diplomasi Trafiği", *Türkiye*, 27 Eylül 2019.

[27] Mevlüt Çavuşoğlu, Twitter, 27 Eylül 2019.

[28] Ömer Erdem, Tufan Aktaş ve Mehmet Nuri Uçar, "Sudan'da Ordu Yönetime El Koydu", Anadolu Ajansı, 11 Nisan 2019.

den istifa ettiğini açıklayan Avf'ın yerine Orgeneral Abdulfettah Burhan Sudan Askeri Geçiş Konseyi başkanı olmuştur.[29] Cumhurbaşkanı Erdoğan Sudan'da yaşananlarla ilgili olarak "Milli uzlaşı temelinde, barış içinde Sudan'ın bu süreci atlatması en önemli temennimdir. Bu ülkeler bu tür darbelerden çok çekti. Her darbe çok ciddi bir kan kaybıdır. Bu kayba dost kardeş Sudan'ın muhatap olmasını istemem"[30] diyerek çatışmasız bir geçiş sürecine vurgu yapmıştır. Bu süreçten sonra da birçok başarısız darbe girişimi atlatan Sudan'da askeri geçiş yönetimi ile sivil koalisyon arasındaki görüşmelerin ardından 17 Ağustos'ta Geçici Sivil Yönetim düzenlemelerini içeren Anayasal Bildiri Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun da katıldığı anlaşma töreninde Sudan'da otuz dokuz ay içerisinde aşamalı olarak askeri yönetimin sona ermesi ve serbest seçimlerin yapılması öngörülmektedir.[31] Çavuşoğlu ziyaretinde Sudan Askeri Geçiş Konseyi Başkanı Abdel-Fatah Burhan, Sudan Dışişleri Bakan Vekili Ömer Dahab Mohamed ve Libya Dışişleri Bakanı Tahir Siyala ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Sudan'da yaşanan darbe sürecinden sonra restorasyon için Türkiye'ye tahsis edilmiş olan Sevakin Adası'nın akıbetinin ne olacağı tartışılmıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Osmanlı döneminden kalan tarihi eserlerin restorasyonu yapılan adanın anlaşmasının iptal edileceği yönündeki haberler Dışişleri Bakanlığı tarafından yalanlanmıştır.[32] Türkiye Sudan'da yaşanan darbe sürecinin sorunsuz atlatılması ve bu ülkede istikrarın sağlanması yönünde tavır benimsemiştir. Sene

[29] Ömer Erdem, "Sudan'da Askeri Geçiş Konseyi'nin Yeni Başkanı Abdulfettah el-Burhan Oldu", Anadolu Ajansı, 13 Nisan 2019.

[30] Erdinç Çelikkan, "Sudan Yorumu: Her Darbe Çok Ciddi Kan Kaybıdır", *Hürriyet*, 12 Nisan 2019.

[31] Ömer Erdem, "Sudan'da Geçiş Dönemini Başlatacak Anayasal Bildiri Anlaşması İmzalandı", Anadolu Ajansı, 17 Ağustos 2019.

[32] "Dışişleri'nden Sevakin Adası Haberlerine Yalanlama", *Sabah*, 26 Nisan 2019.

içerisinde Kenya, Moritanya, Mali, Fas ve Zimbabve büyükelçileri Cumhurbaşkanı Erdoğan'a güven mektubu sunmuştur.

EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

Türkiye, Sahra Altı Afrika ülkeleri ile 2019'un on ayında yaklaşık 4,6 milyar dolar ihracat ve 1,5 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Tablo 2'de belirtildiği gibi ülke bazında Güney Afrika Cumhuriyeti –bir önceki senede de olduğu gibi– bölgede Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmuştur. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ticaret hacmini geliştirecek adımlar atılmaya devam edilmiştir. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) aracılığıyla çeşitli paydaş kurum ve kuruluşların organizasyon desteğiyle çeşitli Sahra Altı Afrika ülkelerinde İş Konseyleri toplantıları düzenlenmiştir. Sahra Altı Afrika ülkeleriyle olan ticaret rakamları dikkate alındığında Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkilerinin geliştirilmesi açısından bölge ülkelerinin önemli bir fırsat sunduğu açıktır.

TABLO 2. TÜRKİYE'NİN SAHRA ALTI AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİ (2019, BİN DOLAR)

Ülke	İhracat	İthalat
Sudan	229.002	60.012
Güney Sudan	2.689	-
Moritanya	131.700	62.951
Mali	38.546	7.591
Burkina Faso	23.891	20.828
Nijer	61.898	73
Çad	32.706	31.486
Cabo Verde (Yeşil Burun Adaları)	8.496	537
Senegal	241.175	8.530
Gambiya	42.693	1.405

Gine Bissau	2.418	727
Gine	110.816	4.595
Sierra Leone	44.102	2.580
Liberya	131.148	12.117
Kotdivuar	179.767	158.421
Gana	289.096	89.339
Togo	75.108	9.413
Benin	114.996	14.443
Nijerya	481.858	126.159
Kamerun	125.048	45.028
Orta Afrika Cumhuriyeti	3.607	1.598
Ekvator Ginesi	14.902	3.697
Sao Tome ve Prinsipe	1.996	-
Gabon	62.096	5.888
Kongo	45.251	1.187
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	43.270	429
Ruanda	28.728	160
Burundi	2.277	479
St. Helena	13	-
Angola	171.733	1.615
Etiyopya	319.089	25.254
Eritre	13.910	-
Cibuti	208.148	15
Somali	199.840	5.963
Kenya	186.069	14.846
Uganda	24.916	5.893
Tanzanya	177.727	25.665
Seyşeller	15.456	3.784
Britanya Hint Okyanusu Toprakları	90	-

Mozambik	70.898	56.480
Madagaskar	61.006	4.040
Mauritius	58.673	2.437
Komorlar Birliği	10.877	6.765
Mayotte	5.490	-
Zambia	15.340	5.132
Zimbabve	4.763	10.054
Malavi	4.279	12.588
Güney Afrika Cumhuriyeti	462.971	649.483
Namibya	8.631	43
Botsvana	1.704	37
Svaziland	137	142
Lesotho	1.451	27

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (Ocak-Ekim 2019)

GÜVENLİK İLİŞKİLERİ

Türkiye, Sahra Altı Afrika bölgesinde siyasi istikrar ve güvenliğin sağlanmasına destek sunmaya devam etmiştir. Bölgede terörle mücadelede iş birliği, uyuşturucu kaçakçılığı ve önlenmesi, deniz haydutluğunun önlenmesi gibi konularda Türkiye bölge ülkelerine eğitim, ekipman ve teçhizat desteği sağlamıştır. Bölgede bazı ülkelerde faaliyetlerini sürdüren FETÖ'nün mevcudiyetine son verilmesi ve FETÖ okullarının Türkiye Maarif Vakfı'na (TMV) devredilmesi yönündeki girişimlerini de sürdürmüştür. Bölgenin güvenliğinin sağlanması açısından Türkiye'nin Somali'deki askeri üssü önemli bir yere sahiptir. 2019'da Somali Türk Görev Kuvvet Komutanlığı bünyesinde eğitimlerini tamamlayan toplam yüz elli iki asker Somali Deniz, Kara ve Hava kuvvetlerinde görev yapmak üzere mezun olmuştur.[33]

[33] Tufan Aktaş , "Somali'deki Türk Askeri Eğitim Üssü 152 Mezun Verdi", Anadolu Ajansı, 24 Temmuz 2019.

Türkiye'nin Somali başta olmak üzere eğitim, teçhizat ve teknik yardım desteği bölge ülkelerinin barış ve istikrarına önemli katkı sağlamaktadır.

SONUÇ

Türkiye 2019'da Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirme yolunda önemli adımlar atmıştır. Ankara'dan üst düzey resmi ziyaretler sınırlı kalsa da Türkiye bölge ülkelerinden üst düzeyde önemli konuklar ağırlamıştır. Türkiye'nin Afrika ile olan siyasi ve diplomatik ilişkilerinde seneye damgasını vuran gelişme hiç şüphesiz Libya ile imzalanan iki önemli mutabakat muhtırası olmuştur. Sene sonuna doğru imzalanan mutabakatlarla Türkiye, Libya ile Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına ilişkin anlaşma sağlamış ve kabul edilen MEB alanı BM'ye bildirilmiştir. Diğer mutabakatla Türkiye ile Libya arasında güvenlik ve askeri alanda iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte imzalanan mutabakat muhtıralarının ardından Türkiye'nin sene sonunda Libya'ya asker göndermesine ilişkin tartışmalar başlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Talep olursa icabet ederiz" açıklamaları Türkiye'nin özellikle Doğu Akdeniz'de iki ülke arasında belirlenen MEB alanlarının uygulanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Libya'da BM tarafından tanınan UMH'nin güvenliğinin de sağlanması için TBMM'nin onayı ile bölgeye askeri kuvvet gönderilmesi muhtemeldir.

Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarında özellikle Sudan'da yaşanan darbe bir diğer önemli başlık olmuştur. Türkiye resmi açıklamalarla darbeye karşı olduğunu beyan etmiş aynı zamanda siyasal hayatın normalleşmesi ve sivil yönetime geçişin sağlanacağı adımları desteklemiştir. Türkiye 2019'da da Afrika Kıtası'nın genelinde etkin ve aktif bir dış politika yürütme stratejisini sürdürmüş, tehdit ve fırsatları değerlendirerek önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda Afrika'nın Türkiye'nin dış politikasındaki önem ve önceliği doğrul-

tusunda adımlar atılmıştır. Türkiye Afrika kıtasında da "masada ve sahada güçlü olma" ilkesi yönünde hareket etmiştir.

KRONOLOJİ

25 Ocak	Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı temsilen Fas'a bir ziyaret gerçekleştirdi.
26-28 Şubat	Çad Cumhurbaşkanı Idriss Deby, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetine icabetle Türkiye'ye bir resmi ziyaret gerçekleştirdi.
20 Mart	Libya UMH Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez Serrac Türkiye'yi ziyaret etti. Serrac, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından kabul edildi.
9-11 Nisan	Burkina Faso Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kabore, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetlisi olarak Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Burkina Faso'dan Türkiye'ye cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk resmi ziyarettir.
11 Nisan	Sudan'da Yüksek Askeri Konsey yönetime el koydu. Cumhurbaşkanı Ömer Beşir'in tutuklandığı duyuruldu.
13 Nisan	Angola Dışişleri Bakanı Manuel Domingos Augusto Türkiye'yi ziyaret etti. Angola'dan dışişleri bakanı seviyesinde ilk olan ziyarette Augusto, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüştü.
18 Nisan	Gambiya Dışişleri, Uluslararası İş Birliği ve Yurt Dışındaki Gambiyalılar Bakanı Mamadou Tangara Türkiye'yi ziyaret etti. Bakan Tangara Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüştü.
19 Nisan	Libya Yüksek Devlet Konseyi Başkanı Halid Meşri Türkiye'yi ziyaret etti. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.

15-16 Ağustos	Sierra Leone Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanı Nabeela Tunis ile Nijer Cumhuriyeti Dışişleri, İş Birliği, Afrika Entegrasyonu ve Yurt Dışında Yaşayan Nijerliler Bakanı Sayın Kalla Ankourao Türkiye'yi ziyaret etti. Dışişleri bakanı seviyesinde ilk olan her iki ziyarette Ankourao ve Tunis, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüştü.
16-17 Ağustos	Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Geçici Sivil Yönetim sürecini düzenleyen Anayasal Bildiri'nin imza töreni için Sudan'a ziyaret gerçekleştirdi.
1 Eylül	Mali Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita Türkiye'yi ziyaret etti. Keita, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir görüşme gerçekleştirdi.
25 Eylül	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan BM'nin 74. Genel Kurulu için bulunduğu ABD'de Libya UMH Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez Serrac, Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullah Farmajo ve Sudan Başbakanı Abdallah Hamdok ile birer görüşme gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ziyaretinde refakat eden Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Zambiya Dışişleri Bakanı Joseph Malanji ve Tunus Dışişleri Bakanı Khemais Jhinaoui'yla da birer görüşme gerçekleştirdi.
3 Ekim	Cibuti Yüksek Öğrenim ve Araştırma Bakanı Nabil Mohamed Ahmed Türkiye'yi ziyaret etti. Bakan Ahmed, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüştü.
8-9 Ekim	Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Cezayir'i ziyaret etti. Çavuşoğlu ziyaretinde Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum, Başbakan Nurettin Bedoi ve geçici Cumhurbaşkanı Abdulkadir bin Salih ile görüştü.
20 Ekim	Tunus Nahda Hareketi lideri Raşid Gannuşi TRT World Forum 2019'un konuğu olarak Türkiye'ye geldi. Gannuşi, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile de bir görüşme gerçekleştirdi.
25 Ekim	Gine Cumhurbaşkanı Alpha Condé Türkiye'yi ziyaret etti. Condé, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.

26 Ekim	Ekvator Ginesi Cumhurbaşkanı Teodoro Obiang Nguema Mbasogo Türkiye'yi ziyaret etti. Nguema Mbasogo, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.
20 Kasım	Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall Türkiye'yi ziyaret etti. Sall, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.
21 Kasım	Libya UMH Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez Serrac Türkiye'yi ziyaret etti. Serrac, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.
27 Kasım	Türkiye ile Libya UMH arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası imzalandı. Somali Dışişleri Bakanı Ahmed Isse Awad Türkiye'yi ziyaret etti. Awad, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüştü.
8 Aralık	Gine Cumhurbaşkanı Alpha Condé ve Gine Bissau Cumhuriyeti Başbakanı Aristides Gomes Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi tarafından İİT ve İslam Kalkınma Bankası iş birliğiyle düzenlenen "İslam İşbirliği Teşkilatı Üst Düzey Kamu ve Özel Sektör Yatırım Konferansı" için Türkiye'ye geldi. Condé ve Gomes konferansın ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.
15 Aralık	Libya UMH Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez Serrac Türkiye'yi ziyaret etti. Serrac, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.
25 Aralık	Cumhurbaşkanı Erdoğan Tunus'u ziyaret etti. Erdoğan Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said ile görüştü.